

REKOM
mreža pomirenja

POMIRENJE | ZVANIČNE POLITIKE SEĆANJA:

OBELEŽAVANJE POBEDE I KOMEMORACIJA ŽRTAVA VOJNO-POLICIJSKE AKCIJE „OLUJA“ U HRVATSKOJ I SRBIJI

POMIRENJE I ZVANIČNE POLITIKE SEĆANJA: OBELEŽAVANJE POBEDE I KOMEMORACIJA ŽRTAVA VOJNO-POLICIJSKE AKCIJE „OLUJA“ U HRVATSKOJ I SRBIJI

oktobar 2020. godine

POMIRENJE I ZVANIČNE POLITIKE SEĆANJA: OBELEŽAVANJE POBEDE I KOMEMORACIJA ŽRTAVA VOJNO-POLICIJSKE AKCIJE „OLUJA“ U HRVATSKOJ I SRBIJI

IZDAVAČ:

REKOM mreža pomirenja
oktobar 2020. godine

UREDNUCA:

dr Jelena Đureinović

AUTORI:

dr Jelena Đureinović
Nataša Kandić
Sven Milekić
dr Vjeran Pavlaković

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:

Todor Cvetković

SADRŽAJ

Priznanje žrtava je temelj pomirenja	4
Obilježavanje „Oluje“ u Hrvatskoj 2020. godine	5
Mjesto „Oluje“ u službenoj politici i kulturi sjećanja u Hrvatskoj	8
Obeležavanje „Oluje“ 2020. godine i njeno mesto u zvaničnoj politici sećanja u Srbiji	11
Zaključak	14

PRIZNAJE ŽRTAVA JE TEMELJ POMIRENJA

Nataša Kandić

Hrvatska je kao i prethodnih godina i povodom 25. godišnjice vojno-policjske akcije „Oluja“ slavila ratnu pobjedu i vraćanje suvereniteta na celoj teritoriji države. Za razliku od prethodnih godina, ekstremisti nisu bili deo zvaničnog programa niti su imali pristup proslavi. Novina su nove poruke. Tek formirana vlada, na čelu sa starim ali značajno jačim premijerom, otvorila je razgovor o razlikama u viđenju „Oluje“ i založila se za uvažavanje perspektive drugih. Za Hrvate, „Oluja“ je ratna pobjeda, a odlazak Srba prisilni zbog koji su organizovali Kninski pobunjenici, dok je za Srbe „Oluja“ egzodus, zbeg od hrvatske vojske, rekao je premijer. Hrvate je pozvao da prihvate da su hrvatski Srbi na slobodnim područjima delili sudbinu hrvatskih sugrađana, a od hrvatskih Srba je zatražio da ne vide „Oluju“ samo kao egzodus svog naroda, nego i kao svršetak rata koji je stvorio uslove za povratak za sve one koji to želet ili će želeti. Založio se za iskreno pomirenje na temelju činjenica, u saradnji sa svima u potrazi za nestalima, pravdi za žrtve, u procesuiranju zločina bez obzira na nacionalnost žrtve i počinioca. Premijer Hrvatske je obećao donošenje Zakona o civilnim žrtvama rata i otklanjanje poteškoća da bi se hrvatski Srbi osećali ravnopravnima. Čule su se poruke o pjetetu i žaljenju za svim žrtvama, nevinim žrtvama, civilima, hrvatskim žrtvama, srpskim žrtvama i drugim žrtvama. Premijer hrvatske vlade je izrazio žaljenje za žrtve ratnih zločina počinjenih s hrvatske strane, gledajući na njih kao na „ružni ožiljak na pravedno lice i obrambeni karakter Domovinskog rata.“ Snažnu poruku je izrekao novoizabrani potpredsednik hrvatske Vlade iz redova srpske manjine, koji je novinarima i javnosti pojasnio da je njegov dolazak na obeležavanje „Oluje“ „zalog za budućnost“ i odlučnost da se bori za javno sećanje na stradanje hrvatskih Srba. Pečat proslavi dao je komemorativni deo – čitanje imena branitelja Domovinskog rata koji su poginuli, a neki nestali, u akciji „Oluja“.

S druge strane, na komemoraciji žrtava „Oluje“, koju su zajedno organizovali predsednik Srbije, srpski član Predsedništva BiH i patrijarh SPC, prvo se čula stara poruka o kontinuitetu nepravde prema Srbima, potom je predsednik Srbije odbacio „poziv“ da sa Hrvatskom slavi ubijanje Srba „Kako bismo bili dobri Evropi“. U vezi sa ratnim zločinima, ocenio je da je Srbija priznala sve što su Srbi negde učinili „da će srpski zvaničnici na svako strašte otići i položiti cvet“. Zloslutno su zvonile njegove reči o ličnom ponosu što je Srbija „slobodna i nezavisna država koja može da ustane u odbranu srpskih grobova i srpske budućnosti“. Predsednik Srbije se izvinio Srbima iz Krajine jer je Srbija u vreme „Oluje“ „sramno čutala i nije dala traktorima da uđu u Beograd“, zaboravljajući da je

Srpska radikalna stranka tada zloupotrebila deo izbeglica, organizujući upade u hrvatske kuće u Vojvodini.

Hrvatska nas je iznenadila dobrim porukama o pomirenju, značaju činjenica, izraženom pijetetu i žaljenju za žrtvama ratnih zločina s hrvatske strane, i pozivom za otvoreni razgovor o različitom viđenju „Oluje“. Ja bih rekla da je to indirektno priznanje da je bilo pogrešno odustajanje od liderstva u regionalnoj saradnji za utvrđivanje činjenica o svim ratnim žrtvama. Imajući u vidu političku isključivost lokalne vlasti u Vukovaru, ekstremizam dela braniteljskih udruga i podršku birača ekstremnim desničarima na nedavnim parlamentarnim izborima, ima osnova za oprez da li će dobre poruke biti pretočene u stvarnost i da li će nacionalni mediji pratiti novu politiku sećanja. Tu je i taj mač, koji s jedne strane nosi oslobođajuću presudu generalima Gotovini i Markaču, a sa druge opominje da Hrvatska nije oslobođena odgovornosti i tereta za zločine tokom i nakon akcije „Oluja“. Iz perspektive žrtava – ako se 2021. godine, na tvrđavi u Kninu, budu čitala imena svih stradalih/nestalih građana Hrvatske u vezi sa vojno-poličkom akcijom „Oluja“, biće to nova stranica ratnog nasleđa koja otvara vrata regionalnom pomirenju.

OBLJEŽAVANJE „OLUJE“ U HRVATSKOJ 2020. GODINE

Sven Milekić

Dvadesetpeta godišnjica vojno-redarstvene operacije „Oluja“ obilježena je sudjelovanjem Borisa Miloševića, potpredsjednika Vlade iz redova Samostalne demokratske srpske stranke (SDSS). Iako nije držao govor, Milošević je postao prvi visoki politički predstavnik Srba na obilježavanju.

Miloševićev posjet je interesantan, jer on, kao sin hrvatskog veterana koji je sudjelovao u „Oluji“ u redovima HV-a i unuk ubijenog srpskog civila (pošto je mjesec dana nakon „Oluje“ na teritoriji Krajine gdje je živjela od strane razvojačenog hrvatskog vojnika ubijena njegova baka), objedinjuje dva dominantna viđenja „Oluje“, dva dominantna sjećanja. Jedno je sjećanje većine Hrvata i drugih građana Hrvatske koji su živjeli pod hrvatskom kontrolom i „Oluju“ doživjeli kao trenutak pobjede, legitimnu vojnu operaciju za oslobođenje zemlje, uspostavljanje državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta – *raison d'être* poprilično siromašne Tuđmanove ideologije. S druge strane je sjećanje srpske zajednice u Hrvatskoj, koja „Oluju“ doživljava kao veliku traumu u kojoj su ubijani njihovi članovi obitelji, prijatelji i sugrađani. Tijekom operacije, ali i mjesecima nakon, na području nekadašnje RSK vladalo je bezakonje, srpski civili su ubijani i maltretirani, dok

je njihova imovina pljačkana i uništavana, a povratak sustavno otežavan. Sve to ostavilo je duboke posljedice i među Srbima i Hrvatima, onemogućujući ikakvo povjerenje među dvjema zajednicama. Tim više, jer hrvatska politička zajednica obilježava „Oluju“ gotovo bez ikakve refleksije o zločinima počinjenim tijekom i nakon operacije, kao i poteškoćama povratka srpskog stanovništva u razdoblju od sljedećih desetak godina. Nedostatak svijesti o srpskim žrtvama, kao i nezadovoljavajuće procesuiranje ratnih zločina počinjenih tijekom operacije, *de facto* su osudili srpsku zajednicu na simboličko izgnanstvo unutar dominantne hrvatske politike sjećanja.

Samo obilježavanje 25. godišnjice je bilo uglavnom lišeno konkretnog sadržaja. Dojam je kako je Vlada pokušala čim više izolirati obilježavanje od šireg pučanstva, kako bi se izbjegnuli incidenti i radikalizirana atmosfera koji su obilježili 20. godišnjicu. Na ovaj način se promovira jedno isprazno obilježavanje „Oluje“, uz sveprisutne označitelje hrvatskog nacionalizma, poput Tuđmana, antijugoslavenskog antikomunizma i mita o devetstoljetnoj borbi Hrvata za nacionalnu državu. Riječ je o promociji „civiliziranog“ ili „građanskog“ nacionalizma, za razliku od primordijalnog, primitivnog, koji često skreće u otvoreni etnički šovinizam.

Na ovogodišnjem obilježavanju, predsjednik Vlade Andrej Plenković je posebno mjesto dao pomirenju. Tako se pozvao na Tuđmanove riječi iz Vukovara 1997., o tome „kako pobjednik koji ne zna praštati sije klicu budućih razdora“. Time je jasno prikazao Hrvatsku kao punopravnog pobjednika koji „pruža ruku pomirenja“ i uz naglašavanje žrtava „velikosrpske agresije“, spominje i „žrtve ratnih zločina počinjenih s hrvatske strane“. Dodao je kako „legitimno pravo na obranu ne može biti opravданje za nedjelo“ te predstavlja „ružan ožiljak na pravedno lice i obrambeni karakter Domovinskog rata“. Plenković je napomenuo kako je „pobjeda u „Oluji“ bila traumatična za mnoge hrvatske Srbe“, koji ju povezuju s masovnim egzodusom srpskog naroda pred hrvatskim snagama, dok Hrvati isti događaj vide kao prisilan zbjeg organiziran od Krajinskog vodstva. Pritom je poseguo za eklatantnom neistinom da je Hrvatska uložila velike napore u povratak Srba, objasnivši kako Srbi ne trebaju na „Oluju“ gledati kao na egzodus, nego kao na kraj rata koji im je omogućio povratak u Hrvatsku. Potom je pozvao na pijetet prema svim nevinim žrtvama, nabrajajući redom mjesta gdje su hrvatski i srpski civili ubijani.

Uz sve retoričke zamke i prisutni nacionalizam, ovaj govor predstavlja svojevrstan napredak u retoričkom smislu. On, međutim, i dalje slijedi liniju službenog narativa o Domovinskom ratu kao legitimnom i obrambenom ratu, u kojem su zločini bili incident, a ne pravilo.

Zoran Milanović se, s druge strane, u svojem govoru manje bavio pomirenjem, te je više pokušavao sažeti hrvatsku poziciju u „nametnutom“ ratu 1990-ih. Time je htio opravdati

svoj potez dan prije ceremonije u Kninu, kada je odlikovao generala HVO-a Miju Jelića, bjegunca pred bosanskohercegovačkim tužiteljstvom. Milanović je zločine spomenuo u okviru cijene *vanjskopolitičkog ugleda*, koju je Hrvatska morala platiti zbog njihovog počinjenja i neprocesuiranja. Jedna od tih posljedica je bila ideja tužiteljstva Haškog tribunala o postojanju udruženog zločinačkog poduhvata, koja, prema Milanoviću, „ne trpi detaljniju racionalnu analizu“.

Kao simbolička ruka pomirenja s hrvatske strane, odlučeno je da potpredsjednik Vlade Tomo Medved, ministar branitelja i sam vrlo cjenjen u veteranskim krugovima, čija će prisutnost odaslati snažnu poruku, sudjeluje na komemoraciji u Gruborima, gdje su 25. 8. 1995. tijekom tzv. „akcija čišćenja terena“, pripadnici anti-terorističke jedinice (ATJ) Lučko ubili šest srpskih civila starije dobi. Zločin je odmah zataškan, pa potom prikazivan kao sukob ATJ Lučko i zaostalih srpskih snaga. Sam Plenković je sudjelovao na komemoraciji u Varivodama, gdje su 28. 9. 1995. hrvatski policajci i vojnici likvidirali devet srpskih civila starije dobi. Za ovaj zločin nitko nije kažnjen, mada postoje presude za naknadu štete članovima obitelji ubijenih.

Sudjelovanje Miloševića na obljetnici „Oluje“, iako ne službeno, kao predstavnika srpske zajednice, ali podržano od lidera SDSS-a Milorada Pupovca, kao i sudjelovanje Plenkovića i Toma Medveda, ministra branitelja, na komemoraciji u Gruborima, mogu se okarakterizirati kao određeni korak naprijed u obilježavanju „Oluje“. Svako obilježavanje „Oluje“, a posebice njenih žrtava, koje prođe bez incidenata i uz poštovanje „druge strane“ je dobitak za čitavo hrvatsko društvo, kao i regiju. Činjenica da su najviši državni predstavnici simbolički priznali obje strane „Oluje“ – oslobođenje i zločine – je pozitivan razvoj u politikama sjećanja. Svako spuštanje emocija i udaljavanje od etničkog šovinizma i isključivih narativa pomaže, do neke mjeru, podizanju razine međuetničkog povjerenja i suživota.

Međutim, postoji nekoliko problema preko kojih ne treba preći. Prvenstveno, treba reći da hrvatska Vlada mora pokazati spremnost na pomirenje koje neće stati na simboličkim gestama. Hrvatska bi trebala napustiti ostatke šovinističkih politika sjećanja i odbaciti podilaženje ekstremnim strujama među veteranim. Medved, koji kao radikalni desničar organizira državne pogrebe za ustaške vojниke, mora prestati financirati opskurne istraživače koncentracijskog logora Jasenovac, koji umanjuju ustaške zločine i s pravom uznemiruju srpsku zajednicu u Hrvatskoj.

Nadalje, postoji opasnost da se svi zločini u „Oluji“ svedu na Grubore i Varivode, osnažujući narativ o „izoliranim incidentima“ počinjenim bez ikakve uloge države. Iako je Haški tribunal utvrdio je da su zločini počinjeni, činjenica je da ih država nije dovoljno

procesuirala. Postoji i opasnost da fokusiranje na Grubore i Varivode, koji su počinjeni 20 i 50 dana nakon operacije, simbolički udalji zločine od „Oluje“.

Hrvatska bi se, ukoliko želi u punom smislu integrirati srpsku zajednicu, trebala udaljiti od Tuđmanovog narativa o Domovinskom ratu, s pratećim licemjernim žalom za srpskim civilnim žrtvama. Taj narativ ne može biti u potpunosti prihvачen u srpskoj zajednici, jer prikazuje čitav jedan narod „širokim potezima Kista“ kao agresorski. Kompletno se zaboravlja šovinizam koji je dolazio s hrvatske strane, kao i diskriminatoran tretman Srba koji su ostali na teritoriju pod hrvatskom kontrolom. Zato i Milošević mora paziti do koje mјere sudjeluje u hrvatskim nacionalističkim proslavama, jer su one postavljene kao neprijateljske prema Srbima. Svaka ruka pomirenja je dobra i poželjna, ali održavanje nacionalističke i militantne matrice nikako nije.

U ime vladavine prava, potrebno je da Hrvatska procesuira sve zločine počinjene u „Oluji“ Koje je moguće procesuirati, da nadoknadu žrtvama i prizna njihove patnje. Saznanja o zločinima treba ugraditi u obrazovni sustav i dopustiti slobodu znanstvenog istraživanja razdoblja rata.

Na Kraju, srpska zajednica, osim svih simboličkih ustupaka, kao i procesuiranja zločina i reparacija, treba potpunu integraciju u hrvatsko društvo. U sva sela pogodjena „Olujom“, gdje su desetljećima ljudi imali infrastrukturu, treba uvesti struju, vodu, izgraditi ceste, sagraditi škole i domove zdravlja. U Krajevima s većom srpskom zajednicom treba omogućiti poštovanje zakona u smislu proporcionalnog zapošljavanja pripadnika manjinskih zajednica u javne službe. Sve ovo treba služiti da se Srbи počnu osjećati kao hrvatski građani, ali ne putem asimilacije, nego normalizacije u svakodnevnom životu.

MJESTO „OLUJE“ U SLUŽBENOJ POLITICI I KULTURI SJEĆANJA U HRVATSKOJ

dr Vjeran Pavlaković

Možemo reći da postoje dvije glavne smjernice sjećanja na Domovinski rat u Hrvatskoj. Prva je da je Hrvatska bila napadnuta i da je bila žrtva, a s druge strane je pobjeda. Knin je zato jedno važno mjesto autentičnih sjećanja i emocija, koje ne treba razumjeti kao umjetne. Politika je, naravno, to iskorištavala i gradila narative. Ponekad su spominjane i žrtve na drugoj strani, sa uvijek velikim „ali“. Sad je, međutim, došlo do promjene.

Ne možemo osporiti da svaka nova država ima vlastiti mit kojim pokušava izgraditi nešto pozitivno, nebitno govorimo li o Francuskoj, Americi ili bivšoj Jugoslaviji. U Srbiji se slavi Dan srpske vojske, bez obzira na ratne zločine koje su neke njene jedinice radile po cijeloj

bivšoj Jugoslaviji. Svaka država teži lojalnosti svojih građana kroz niz pozitivnih narativa i selektivno sjećanje.

Uvijek je lako komemorirati svoje, a ignorirati tuđe žrtve, ignorirati svoje počinitelje i istcati one na drugoj strani. To je česta pojava i u nekim drugim dijelovima svijeta. Problem je viktimizacija, koja se često koristi da se opravda novo nasilje. Pitanje je kakvu kulturu ili politiku sjećanja želimo promovirati, kao država, vjerska zajednica, kao mediji, kao intelektualci.

Kultura sjećanja nije kreirana samo kroz proslave ili komemoracije. Tu su i udžbenici, mediji, popularna kultura, filmovi, dokumentarci, spomenici, javni prostor, imena ulica itd. Treba, naravno, pričati o zločinima i svim mračnim posljedicama, ali ako na to gledamo kao na *realpolitik*, teško je očekivati da će bilo koja država odmah nakon rata izgraditi spomenike svim žrtvama. U realnosti je to puno teže napraviti nego reći, pa se zato priča o „Oluji“ i naglašava isključivo kao Dan pobjede.

Deklaracija o Domovinskom ratu bila je pokušaj da se narativ o devedesetima prihvati u cijelom društvu. Također su postojali pokušaji da se deklaracija provede u zakon. Ideja je bila da se svi državni službenici moraju držati te deklaracije kada komentiraju povijesne događaje, što je potpuno besmisленo u demokratskom društvu. Pomalo je opasno kad postoji neka službena istina iz koje se ne smije izlaziti. Dobra stvar zasad jest da je to samo deklaracija koja nema pravnu težinu. Mislim da je dobro da takve deklaracije nisu korištene da se smanji prostor za dijalog, barem ne zasad.

Presude Haškog tribunala se vrlo selektivno prihvacaju. Vrlo često se citira presuda Gotovini, naglašava se da je nevin i da su Čermak i Markač oslobođeni, da je „Oluja“ proglašena potpuno čistom, dok se presuda za Herceg-Bosnu ignorira. Dobijene oslobođajuće presude služe promociji i na njima se baziraju narativi, ali kada je neko s hrvatske strane proglašen krivim onda je sud politiziran. Presude se na ovaj način iskorištavaju u cijeloj regiji i svuda ima puno onih koji su i pronađeni krivi, ali su se vratili kao heroji.

Jedan aspekt komemoracije „Oluje“ je na onoj visokoj razini, tamo gdje su političari i komemorativni govorci, ali drugi aspekt je nacionalistički dernek. To je dio koji je izvan kamera, gdje se možda i ne vidi sve, gdje se pjevaju nekakve pjesme, nose simboli, gdje se prodaju kontroverzni suveniri. Bilo je zanimljivo gledati jednu proslavu u Kninu, a kontraproslavu u Čavoglavama. Onda su u jednom trenutku Čavoglave došle u Knin, 2015. i 2016. godine, kad je možda i bio najstrašniji nacionalizam i negiranje druge strane. Mi sad vidimo da se taj aspekt maknuo. Moguće je da je Korona Kriza omogućila baš ovakvu komemoraciju, u ovakvo vrijeme kad se puno lakše mogao kontrolirati taj drugi

dio Komemoracije. Zanimljivo je vidjeti da se može osigurati da u tom prostoru sve prođe kako je prošlo.

Čavoglave su postale bitna Kontrakomemoracija službenoj manifestaciji u Kninu. Knin je nalikovao na službeni suhi protokol, a protokol nije baš bio prava fešta. Ja sam tamo bio s ekipom na terenu, 2014. godine. Ujutro smo bili u Kninu, a onda smo išli za Čavoglave. Do Čavoglava je ogromna kolona i cijela kamenka ledina bila je puna autobusa s registracijama iz svih dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Dovođenjem osuđenog ratnog zločinca Darija Kordića na pozornicu, poslana je problematična poruka da se mogu opravdati zločini, ako su to naši napravili. 2015. i 2016. godine, to je postalo službeno i u Kninu. Onda se Thompson selio, bio je u Slunju i Glini, i Knin više nije bio jedino mjesto za sjećanje na rat. Kultura sjećanja nije samo službeni komemorativni govor i program Vlade, nego i popularna kultura i sve ono što je nazivano „banalni nacionalizam“. To se prihvata i nije samo glazba, već je užasno politički moćno, puno je u simbolici, koreografiji, diskursu.

Iako je dominantan narativ nacionalistički, u Hrvatskoj Srpsko narodno vijeće organizira komemoracije za žrtve „Oluje“. Postojali su pokušaji da se to zabrani, ali također ima nekoliko spomenika srpskim civilnim žrtvama. U Varivodama je bio prvi, 2010. godine, kad je došao bivši predsjednik Ivo Josipović, što je bio jedan veliki korak naprijed. U to je vrijeme i službena Hrvatska izgradila jedan spomenik srpskim civilnim žrtvama. Sad ih postoji nekoliko. Naravno, neki su bili zabranjeni, neki su bili napadnuti ili išarani, u Golubiću blizu Knina je srušen spomenik. To znači da nije sve savršeno, ali je, s druge strane, službena Hrvatska priznala da postoje te žrtve.

Što se tiče ovogodišnje komemoracije „Oluje“ i najavljenе komemoracije u Gruborima, to je veliki korak naprijed. Ovo je tek na simboličkoj razini i treba vidjeti kako će se taj korak provesti u politici i dalje razvijati, ali to je stvarno bio jedan važan događaj. Uvijek se početkom kolovoza radilo na dizanju nekakve tenzije, a sad smo vidjeli baš cjelokupni državni vrh zajedno s potpredsjednikom Borisom Miloševićem. Zanimljivo je da je predsjednik Zoran Milanović otvorio pitanje definiranja ovog političkog rituala kao proslave ili komemoracije, s time da je naglasio da je proslava. Međutim, Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i Dan branitelja uvijek su bili neka vrsta komemoracije, jer se ispočetka i čitaju imena stradalih, ima puno obilježja koji i jesu dio komemoracija, iako se događaj službeno zove proslava. Uvijek je postojao komemorativni aspekt događaja u Kninu oko „Oluje“.

Moguće je su se odnosi malo preokrenuli što se tiče generalne kulture sjećanja u Hrvatskoj. Bez obzira na razne stilove političkog govora, poruke iz državnog vrha su vrlo pozitivne. Sad je odgovornost državnog vrha slati poruke tolerancije, zajedničkog života i dijaloga. Najbitnije je dati mogućnost sjećanja na sve žrtve. Vidjeli smo, međutim,

puno negativnih komentara iz Srbije na ovaj potez. To pokazuje kako hrvatski i srpski nacionalisti ne žele pomirenje ili promjene, jer politički profitiraju od tenzija u našim društвima. Bitno je da nakon 25 godina izđemo iz ratnog stanja i radimo na izgradnji države koja je pravna za sve građane. Uz simbolički dio se mogu poticati konkretnе akcije, kao da se vrati voda i struja selima. To je pravi način da se ovakva sjećanja pretvore u stvarne akcije, a ne samo procesuiranje ratnih zločina, što je isto važno, ali nije jedini korak naprijed.

„OLUJA“ U ZVANIČNOJ POLITICI SEĆANJA U SRBIJI

dr Jelena Đureinonić

Operacija „Oluja“ predstavlja jedno od centralnih mesta sećanja u Srbiji i obeležava se državnim manifestacijama velikih razmara. U pitanju je zloupotreba i instrumentalizacija žrtava u političke svrhe, koja se temelji na selektivnom pristupu proшlosti koji srpski narod svodi na heroje ili nevine žrtve. Nasuprot centralnom mestu „Oluje“ u politici sećanja i fokusu na odavanje почастi žrtvama, državne institucije Srbije negiraju žrtvama „Oluje“ pravo na status civilnih žrtava rata, dok su mnogi od njih socijalno ugroženi.

Državna obeležavanja događaja iz ratova 1990-ih nisu duga tradicija u Srbiji. Njihovo uspostavljanje počinje od 2012. godine, sa dolaskom Srpske napredne stranke (SNS) na vlast. Važan faktor za razumevanje politike sećanja je i pozicija Socijalističke partije Srbije (SPS), kao druge najvažnije političke stranke. Ministarstvo odbrane, sa Aleksandrom Vulinom na čelu, ključni je agent državnog rada na sećanju na ratove devedesetih godina, zbog militarizacije komemorativnih praksi i izdavačke delatnosti koja obuhvata memoare komandanata iz ratova devedesetih, uključujući i osuđene ratne zločince. Pored toga, Ministarstvo odbrane logični je akter komemorativnih praksi koje glorifikuju vojsku i njenu ulogu u ratovima na području bivše Jugoslavije.

Fokus na ratove 1990-ih je za predstavnike vlasti linija razgraničenja sa prethodnim vlastima i izvor legitimite. Optužujući svoje prethodnike, pre svega Demokratsku stranku, da su okretali glavu od srpskih heroja i žrtava, državni zvaničnici tvrde da je prošlo vreme stida i čutanja i da je došlo, po rečima ministra Aleksandra Vulina, vreme tihog ponosa.

Operacija „Oluja“ pripada jednoj od dve glavne dimenzije službene politike sećanja u današnjoj Srbiji. Herojstvo i stradanje srpskog naroda dve su prizme interpretacije kroz koje se sagledavaju oružani sukobi iz devedesetih godina i na se kojima se grade savremeni mitovi. Ova dihotomija dominantnih narativa slična je diskursima iz

devedesetih godina, što ne čudi, jer su mnogi sadašnji državni zvaničnici bili politički aktivni i tada, podržavajući oružane sukobe. Narativ o vraćanju ponosa kroz slavljenje heroja i komemoraciju žrtava je populistički diskurs koji treba da podilazi narodu i bude prihvaćen u srpskom društvu.

Godišnjice vojno-policjske operacije „Oluja“ zvanično se obeležavaju u Srbiji od 2015. godine, kroz državne manifestacije pod nazivom „Oluja je pogrom“, na različitim lokacijama na teritoriji Srbije, u saradnji sa RepubliKom Srpskom. Uspostavljen je Dan sećanja na stradale i prognane Srbe kao dan žalosti u Srbiji i Republici Srpskoj, koji je 5. avgusta u podne obeležen minutom čutanja, sirenama za prestanak opasnosti i crkvenim zvonima. Radio televizija Srbije (RTS), glavni medijski partner državnih Komemoracija koji organizuje i prenos uživo, pozvao je građane Srbije da 5. avgusta u 12 časova, uz zvuke sirena i crkvenih zvona, odaju poštu prognanim i stradalim Srbima.

Do 2015. godine jedina komemoracija „Oluje“ bio je parastos žrtvama u Crkvi Svetog Marka u Beogradu koji organizuje Udruženje porodica nestalih i poginulih lica „Suza“, a kojoj su prisustvovali neki državni zvaničnici. Bivši predsednik Srbije Boris Tadić davao je kratke izjave u kojima je tražio javno izvinjenje od Hrvatske i istraživanje sudbina nestalih lica. Vojislav Koštunica je u javnosti zastupao tezu da je „Oluja“ najveće etničko čišćenje u Evropi od Drugog svetskog rata. Srpska radikalna stranka takođe se pojavljivala na ovim obeležavanjima. Nakon parastosa za žrtve, sledi protestna šetnja kao i polaganje cveća na spomen-ploču srpskim žrtvama ratova 1990-ih u Tašmajdanskom parku. Udruženje „Suza“ i danas organizuje parastos.

Državne komemoracije „Oluje“ održavaju se 5. avgusta u večernjim satima, sa više hiljada ljudi u publici. Na njima svake godine govore Aleksandar Vučić i Milorad Dodik. Parastos za žrtve služi patrijarh Irinej. Osim toga, svedočenje takozvane „devojke iz kolone“, o njenom putu iz Krajine u Srbiju 1995. godine, sastavni je deo komemorativnog programa.

Putujuće Komemoracije počele su 5. avgusta 2015. godine, simboličnim susretom Aleksandra Vučića i Milorada Dodika na sredini mosta u Sremskoj Rači. Tokom narednih godina, komemoracije su putovale u naselje Busije kod Zemuna, Veternik kod Novog Sada, Bačku Palanku i do manastira Krušedol. Za 25. godišnjicu 2020. godine dugo je najavljujan najveći skup do sada, na Trgu republike u Beogradu, koji bi, kako je Aleksandar Vučić najavljivao, okupio Krajišnike iz celog sveta. Međutim, zbog pandemije COVID-19, održan je manji skup na mostu u Sremskoj Rači.

Ovogodišnji umetnički program koji je pratilo govore predsednika Srbije i Republike Srpske i parastos bio je u najmanju ruku neumesan i kičast. Na mostu je inscenirana kolona izbeglica iz Krajine, sa glumcima u automobilima i prikolicama koji su stajali

nepomično za vreme celog programa. Ovaj performans režirao je Dragoslav Bokan, nekadašnji komandant paravojne formacije „Beli orlovi“.

Recitacija pesme Branka Čopića „Na Petrovačkoj cesti“ neizostavni je deo državnih obeležavanja „Oluje“. Nije slučajno što je pesma koja govori o zločinima fašizma tokom Drugog svetskog rata postala centralni motiv sećanja na stradanje Srba tokom rata u Hrvatskoj. Naime, jedna od glavnih odlika dominantnih narativa o „Oluji“ je tvrdnja o istorijskom kontinuitetu između genocida nad srpskim stanovništvom u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) i operacije „Oluja“. O „Oluji“ se govori kao delu jednog istorijskog procesa dugog 75 godina – procesa nestajanja Srba u Hrvatskoj. Istovremeno je Čopićeva pesma i način da se hrvatske snage prikažu kao fašističke, što je bio i dominantni diskurs u Srbiji tokom rata u Hrvatskoj.

Ističući kontinuitet srpskog naroda kao nevine žrtve, a hrvatskih snaga kao zločinaca i fašista, Aleksandar Vučić je 2018. godine „Oluju“ uporedio sa sudbinom Ane Frank i njene porodice, jer je u oba slučaja traženo „konačno rešenje“. U televizijskom prenosu ovogodišnjeg obeležavanja, RTS je bombardovanje kolone srpskih izbeglica uporedio sa bombardovanjem Gernike 1937. godine za vreme Španskog građanskog rata, uz prikaz slike Pabla PiKasa i zvuke plača i vrištanja žena i dece u pozadini.

Glavna poruka izjava Vučića i Dodika je da neće dozvoliti da neko ponižava srpske žrtve i da se dogodi još jedno stradanje naroda „na srpskom etničkom prostoru“. Dok državne institucije pružaju javnu podršku osuđenim ratnim zločincima, koji su u društvu potpuno normalizovani i prihvaćeni, i slave ulogu vojske u ratovima devedesetih godina, predstavljaju Srbiju kao državu koja je najposvećenija regionalnom pomirenju. Tako Aleksandar Vučić naglašava da je Srbija priznala svoje zločine, osudila počinioce zločina u njeno ime i stidi ih se, sa poštovanjem tuđih žrtava i očekivanjem poštovanja za srpske žrtve sa drugih strana.

Državne proslave godišnjice „Oluje“ u Hrvatskoj stalni su predmet kritike, kao proslave zločina protiv srpskog naroda. Ove godine, odlazak predstavnika Srba u Hrvatskoj, Borisa Miloševića, na obeležavanje u Kminu izazvao je veoma negativne reakcije u Srbiji. U govoru na Rači, Aleksandar Vučić osudio je ovaj gest, kao teranje Srba da slave tragediju srpskog naroda i ubijanje srpskih civila i dece, obraćajući se Hrvatskoj sa: „Pomirenje da, poniženje nikada“.

Jedna od glavnih odlika državnih obeležavanja „Oluje“ u Srbiji je prednost emocija nad činjenicama. Visktimizacijski narativ gradi se na izostavljanju svega što je prethodilo „Oluji“ u Hrvatskoj, ali i činjenice da izbeglice iz Krajine nisu bile dobrodošle u Srbiji, kao i da su hiljade izbeglih muškaraca prisilno mobilisane po dolasku u Srbiju i poslate na ratišta. Komemoracije promovišu ideju jedinstva srpskog naroda sa Srbijom i Republikom

Srpskom, ujedinjenim u bolu, a Krajišnici, ranije potpuno nevidljivi, nazivaju se najboljim delom Srbije. Ove godine, prikazan je i kolaž „dece iz kolone“ koja su izrasla u uspešne ljude u Srbiji. Dok im se jednog dana u godini posvećuju pohvale i zakasnele dobrodošlice, Krajišnici su nevidljivi za državne institucije, nemaju pravo na status civilnih žrtava rata i mnogi su socijalno ugroženi i ni danas nemaju rešeno stambeno pitanje.

ZAKLJUČAK

Na ovogodišnjem obeležavanju vojno-policjske akcije „Oluja“, lideri Republike Hrvatske napravili su pozitivan korak i poslali dobre poruke žrtvama, javnosti i susedima. Predstoji im teži korak, da konkretnim delima te poruke pretvore u stvarnost. Komemoracija žrtava „Oluje“ u Srbiji, koju su organizovali predsednici Srbije i Republike Srpske, bila je posvećena srpskim žrtvama, bez kritičkog tona prema sopstvenoj odgovornosti za uskraćivanje zaštite srpskim izbeglicama iz Hrvatske i njihovu prisilnu mobilizaciju.

Da bi se spričila dalja diskriminacija žrtava, obe države treba što pre da usvoje zakone o civilnim žrtvama rata koji bi obuhvatili žrtve „Oluje“ i da zajednički pristupe istraživanju sudsibna nestalih. Takođe, obe države treba da učestvuju u regionalnom popisu žrtava ratova na području nekadašnje Jugoslavije.

Potrebno je i procesuirati ratne zločine počinjene u toku i nakon akcije „Oluja“, kao i zločine koje su počinili pripadnici JNA i oružanih formacija pobunjenih Srba, s podrškom Srbije.

Za napredak u procesu pomirenja neophodno je što pre započeti dijalog o prošlosti i prihvati i negovati pluralizam u interpretacijama prošlosti koje se temelje na činjenicama i poštovanju ličnih iskustava žrtava. Kada je u pitanju „Oluja“, čitanje imena svih stradalih i nestalih prilikom budućih obeležavanja u Kninu potvrdilo bi novu politiku sećanja, koju su svojim ovogodišnjim gestovima i rečima najavili najviši predstavnici Republike Hrvatske.

A minimalist abstract design featuring a grid of thick, black vertical bars of varying heights. Interspersed among these bars are several thick, black diagonal stripes that slope upwards from left to right. The background is a light, neutral color.

www.recom.link